

SLOVENE NIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Naročnina četrletno 15 Din,
 polletno 30 Din, letno 60 Din,
 za inozemstvo 90 Din.
 Posamezne številke 1.50 Din.
 Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 11. novembra 1932.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Poštočkovni račun
 Ljubljana št. 16.176
 Rokopisov ne vračamo.
 Oglasi po tarifu.
 Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Tej številki smo priložili poštne položnice. Vljudno vabimo vse naročnike z neporavnano naročnino, da se jih poslužijo. Drugi naj jih blagovolijo shraniti.

MISLI

Dr. J. R—i.

Slovenska ustvarjajoča umetnost, slovenska umetnostna znanost, naša tradicija

Ustvarjajoči, oblikujoči umetniki pri nas ne marajo »umetnostnih teoretikov«, umetnostnih zgodovinarjev. To nasprotje je bruhnilo prav hudo na dan ob priliki letošnje jesenske razstave »Žena v slovenski umetnosti«, ki so jo naredili na ljubljanskem velikem sejmu štirje slovenski »umetnostni teoretiki«. Po različnih dnevnikih so padli »ustvarjajoči« po urejevalcih in jurorjih te razstave. S. Šantel, muzik in slikar je izpregovoril »Besedo o naši umetnosti«, ter je zapisal sledeči stavek: »Da je bila prepuščena izbira umetnin kakor tudi njih nagrajanje četvorici umetnostnih teoretikov (prav: štirim umet. teoretikom) je bila tudi novost in to ne samo za nas, temveč morda tudi za Evropo«. Pa ni tako hudo, vsaj Evropi ne, zaradi tega! Vsi najboljši veliki trgovci z umetninami, ki prirejajo v svojih salonih prav odlične razstave, so dandanes že strokovno izobraženi umetnostni zgodovinarji, ravnatelji vseh velikih galerij pa tudi. Tudi v prireditvenih odborih za razstave umetniških združenj po svetu sede umetnostni teoretiki.

Slovenski umetnostni teoretiki niso sploh odgovorili, ko so jih prišli »ustvarjajoči«. Če so jih hoteli s tem omalovaževati, ni prav. Resna debata vedno rodi sad. Za Slovence so pa kulturna vprašanja prav tako važna kot gospodarska, v nekem

oziru so celo še važnejša. Le preveč je dostikrat slovenska javnost imela vprašanja slovenske kulture za brezpomembna in postranska. Za to je naša duhovna rast včasih zaostala.

Ni pa očital slikar S. Šantel slovenskim »umet. teoretikom« drugega kot, da razlagajo stile, iščejo in sami narejajo »strujanje« zlasti med mladimi ljudmi, ki se nič ne uče in nič ne znajo in pri tem zamenjujejo strujo z umetnostno kakovostjo. V bistvu pa je Šantel le prizadel takozvane moderniste med umetniki samimi, mladino, ki hoče biti moderna po vsi sili, čeprav ni v nji drugega kot neznanje in domišljavost in nima ne vsebine ne oblike. Res je »kinematografski« razvoj mladih umetnikov nekaj, kar je treba pri nas odpraviti, to pa edino s podukom in dobrim zgledom! Dober zgled bo najbolj vplival na mladino, ki je po naravi revolucionarna, ker ima še dovolj življenske moči!

Slovenska oblikujoča umetnost naj bi bila bel marmornat tempelj vrh gore pod oblaki poln skladnosti v razmerjih, organsko zrastel. To ni nemogoče, ko ravno mali narodi najlažje ustvarijo najpopolnejše duševne vrednote, ker se njih duševna moč lažje osredotoči kot pri velikih, raztresenih po nepreglednih ozemljih.

Za stavbo templja je treba dveh zidarjev: ustvarjajoči umetnik naj polaga sklade v višino, umetnostni teoretik naj jih zravna v pravo lego. Umetnostni zgodovinar še nikoli ni ustvaril umetnosti. Toda Winkelmann je navdušil celo Goetheja tako, da je spisal knjigo »Winkelmannovo stoletje«. Že v besedi »umetnost« je korenina »um«, mogoče je tedaj tudi oblikujočo umetnost umstveno raziskovati. Umetnostna zgodovina ni nepotrebna, celo koristna je za umetnostno vzgojo, namreč resna, znanstvena umetnostna zgodovina. Nekaj drugega je pa plitka časnikarska pisarija. Resnica je, da je od tistih časov, ko se je polastilo čifutstvo pisarije o oblikujoči umetnosti, začela tudi umetnostno delovanje pešati: ni več velikih umetniških osebnosti, vsaj tako velikih ne kot n. pr. še v času baroka in rokokoja, da ne rečemo v renesansi.

keltsko kulturo, ampak jo tudi pospeševal. Zgodnja kultura, ki se je ohranjala naprej in naprej, je dokaz, kako vedoželjno je irsko ljudstvo, obenem pa tudi, kako močne so njegove duhovne vzmeti, ki so mu dajale vedno novih pogonov bodisi za mirno ustvarjanje, bodisi za odpor v borbi za najprimitivnejše človeške pravice.

Geografski položaj je bil prav tako ugoden za okrepitev in razvoj irske družbe, ki je po svoji osnovni strukturi demokratična v pravem pomenu besede in zrcali vso širokogrudnost in svobodoljubje irske narodne duše.

Senčno stran tega demokratizma (razcepljenost na rodove) pa je odtehtala druga pozitivna črta: rodov je spajala močna duhovna vez — zavest krvne in narodne skupnosti.

Nasproti socialni razčlenjenosti moram torej pri Ireih povdariti močno duhovno enotnost.

Se en faktor je važen. Krščanstvo, ki se je na otoku razširilo že v prvih stoletjih po Kristusu, se je edino moglo in znalo prilagoditi irskemu narodnemu značaju. Posvetilo in navdalo, vodilo ga je s tisto silno zvestobo in neomajnim zaupanjem v pravičnost, ki sta lastna samo močni veri, ki gore prestavlja.

V stoletnih bojih, najprej z Normani, nato z Angleži, ki niso mogli pustiti »zelenega otoka« radi njegove važnosti, pa so zrasli Irei iz svoje notranje sile v čudovito odpornost, ki je mogoča le tam, kjer se bije boj na življenje in smrt. Saj je to zakon intenzitete, ki se najlepše uresničuje v duhovni sferi, in prav po njem je tudi malim in zavrženim omogočeno razviti vso skladno polnost kulture in življenja. To je kakor prilika o gorčičnem zrnu.

Naroda, ki je bil tako kulturn in notranje zdrav, ni bilo mogoče uničiti niti z najbolj krvavim nasiljem.

Mi se pa vprašujemo, kdaj in kolikokrat smo bili že nezvesti samim sebi.

Nimamo namena zagovarjati naših umetnostnih zgodovinarjev in »teoretikov«, seveda pa tudi ne njih »izvršujočih« nasprotnikov.

Za stvar samo naj gre.

Za dvig slovenske oblikujoče umetnosti same.

Mladi umetnostni »teoretiki« naj bodo jasni; velikanske periode z zamotanimi stavki in tujimi abstraktnimi besedami, ne pomenijo ničesar. Sploh se je med mlado generacijo razrastle književni slog, ki kaže nezrelost in je neprebavljiv. Kdor hoče ljudem kaj povedati, da jim bo ostalo, mora pisati razumljivo. Velike stvari se dajo povedati preprosto! Slovenski umetnostni zgodovinarji

vse preveč razsekavajo in razčlenjajo

namesto, da bi zidali.

Predvsem je namen umetnostne zgodovine pri nas, da

poišče in raziše umetnostni material.

Ni je večje in zanimivejše kulturne naloge med nami nele s slovenskega stališča in zaradi slovanstva, ampak za vsakega raziskovalca iz katerekoli dežele, kakor iskanje spomenikov slovenske oblikujoče umetnosti iz preteklih časov, ko so ti spomeniki in dela raztresena daleč za našimi mejami in so potopljena v pozabnost. Možnost nad vse zanimivih odkritij je velika. Primerjanje del umetnikov slovenskega pokolenja, ki so v preteklosti delali doma in v tujini, njih zveze in njih sodelovanje v velikih tujih kulturah, nemški in italijanski — s sočasno umetnostjo nemškega in italijanskega naroda bi dognalo slovensko osnovno črto umetnostnega ustvarjanja. Slovenski umetnostni zgodovinarji še niso raziskali našega gradiva niti doma, čeprav imamo že desetletja na vseučilišču umetnostni seminar, ki mu pa seveda manjkajo gnotna sredstva. Le za 2 okrajni glavarstvi na prejšnjem Kranjskem in za 2 okrajni glavarstvi na prejšnjem Štajerskem sta izdelani topografiji t. j. opisa umetnostnih spomenikov in še od teh 4 sta tri spisala pisatelja, ki je eden po poklicu pravnik, drugi pa je bil bogoslovec. Mladi umetnostni zgodovinarji, ki so dovršili študije na ljubljanski univerzi, so se poizgubili in se poizgubljajo v druge stroke. Vzrok je tudi ta, da ne dobe za svojo stroko poklicne službe; vendar pa bi se naj vsaj tisti, ki so ostali doma v službah, pečali z slovensko umetnostno zgodovino, da ne bodo tisti, ki nimajo akademskih izpričeval o umet. zgodovini, prisiljeni mašiti vrzeli. Preiskano ni še domalega nič naše zgodovinsko umetnostno gradivo, ki je v tujini, v velikem svetu. Kaj vemo o sodelovanju naših ljudi v beneški umetnosti in v italijanski renesansi? Kako malo nam je znanega in kako malo je dognanega glede umetnin, ki so jih izvršili naši ljudje doma, pa so jih spravili pozneje v tujino! Kaj vemo o znamenitih umetnostnih zbirkah na naši zemlji v prejšnjih stoletjih in umetninah, ki so bile v njih shranjene n. pr. o zbirkah Blagajev in celo Auerpergov in Ehrberga? Domače stvari, ki so bile v teh in drugih zbirkah mogočnih aristokratov in ki so bile gotovo najboljše kakovosti, boljše kot tiste, ki so bile namenjene za cerkve po deželi, bi bilo treba poiskati in jih pridobiti nazaj.

Sedanji ustvarjajoči umetniki prav radi trdijo, da je naše zgodovinsko umetnostno gradivo slabše vrste in brez umet. kakovosti. Kdor pozna le par slik iz podružniških cerkva ali pa nekaj portretov iz začetka 19. stoletja, govori tako lahko iz prepričanja, ne govori pa resnice. Stari mojstri so imeli šole, kjer so jim tudi učenci izvrševali slike in kipe. Brez dvoma tudi Valentin Mencinger ni vseh napravil sam, ampak so jih delali tudi učenci pod njegovim nadzorstvom. Te so seveda slabše, kot so slabše tudi tiste, ki so jih naročevali slabše plačujoči naročniki. Tudi Rubensove slike so izvrševali njegovi učenci in jih je Rubens sam le nadzoroval pri delu. Zatopiti se je treba v duha dobe umetnika, da ga je mogoče razumeti in pravilno oceniti. Če bi n. pr. videl kak slovenski slikar iz 18. stoletja dela slovenskega impresionista, bi goto-

VESTNIK

Irska

Tretje v vrsti letošnjih predavanj »Prosvetne zveze« je bilo predavanje vseuč. prof. dr. L. Ehrlicha o temi »V čem je irska zgodovina za nas poučna«. Predavatelj je podal razen geopolitičnega položaja še nekaj važnejših odlomkov iz irskih bojev za vero in narodnost. Ti boji, ki segajo v 12., oz. v 15. in 16. stol., so značilni na eni strani za mali a trdoživi irski narod, na drugi pa za Anglijo in njeno pojmovanje manjšinskega vprašanja nekdanj in danes; v splošnem pa imamo tu opravka z odličnim, v zgodovini naravnost izkustveno izpeljanim dokazom, kako si more vsak, pa naj si bo še tako majhen narod, priboriti pod soncem tisti prostor, ki ga ima pravico zahtevati in tudi dobiti.

Predavatelj je podajal svoja izvajanja iz knjige »Irska«, ki jo je izdal letos pri Mohorjevi družbi. Oglejmo si v tej knjigi nekaj misli, ki morejo marsikaj osvetliti tudi v našem miselnem vprašanju.

Vprašajmo se, kako je bilo mogoče, da se Irei v stoletnih bojih z mnogo močnejšim in brezobzirnejšim sovražnikom niso niti fizično niti duhovno izčepali, marveč so zadnji čas po postopnem napredovanju celo uspeli v zelo važnih zahtevah in bodo brez dvoma uspeli še v marsičem.

Odgovora na naše vprašanje moramo iskati predvsem v irskem narodnem značaju, kakršen se je izkristaliziral v tisočletju, še bolj pa v tistih duhovnih vrednotah, ki so oplodile in tako prepojile irsko narodno dušo, da so postale zanjo značilne in pred vsemi ostalimi izrazite.

Mislino si geogr. položaj Irske ter njegov vpliv na irsko dušo.

»Večno zeleni otok«, kamor so se irski rodovi preselili v 3. stol. pred Kr. iz Francije, je bil kakor nalašč ustvarjen, da je ne le ohranil staro irsko -

vo izrekel slabšo kritiko o slednjem, kot bi jo impresionist o njem. Resnica je, da napravimo Slovenci lahko vsaj tako galerijo baročne umetnosti, če bi stvar res podprli vsi prizadeti faktorji, kot je avstrijski »Barockmuseum« na Dunaju, ki tudi ne sega po kakovosti v najvišje višine. Umetnost sedanjih dob mora biti organično vzrastla v ves naš razvoj. Za to je treba, da je

v zvezi s tradicijo.

Ne da bi posnemala moderna umetnost staro umetnost, ker bi sicer ne bila nova in moderna, ampak sodobni umetnik mora, če naj ga ljudje res razumejo, prečustvovati in premisliti dela starih mojstrov.

Ustvarjajoči umetnik ustvarja novo umetnost, umetnostni znanstvenik naj odkriva tradicijo!

Moč je rodila tradicijo, tradicija daje novo moč mladim ustvarjalcem. V tradiciji so najtrdnjše korenine za novo življenje in za močan razvoj. Sploh v vsakem oziru, ne le v umetnosti. Zakaj imata francoska ali pa angleška rasa uspehe tudi v politiki? Zajemljata in razvijata se iz tradicije. Razvoj ne koleba sem in tja, če je zasidran v tisto, kar je bilo in kar je.

Razveseljivo gibanje med akademsko mladino

Naša akademska mladina na pravih potih.

Zbor mladega »Triglava«, o katerem prinašamo poročilo na drugem mestu, je dogodek, ob katerem je nekaj razmišljanj na mestu. Več odličnih intelektualcev je v svojih govorih tolmačilo mladini svoje gledanje na sodobna vprašanja in problematiko slovenskega življenja, hoteč ji dati nekaj smernic in napotkov za bodoče delo, nekaj stavbnega materiala za zgradbo sodobnega programa. Bile so spregovorjene tehtne, klene, a ne zadnje besede o najbolj perečih naših vprašanjih. O mnogih vprašanjih se je razpravljalo še začelo in se bo nadaljevalo, izven razpravljanja pa je — in to je izredno razveseljivo in pomemben pojav — odločna volja, prelomiti z ono miselnostjo in onim izročilom, ki je našo svobodomiselnost inteligenco v toliki meri odtujevala narodu, da smo jo čutili skoro kot neorganski tvor v narodovem telesu, je rastoče spoznanje o potrebi načelne preusmeritve pri gledanju življenjskih vprašanj našega naroda, ter iskrena, brezkompromisna izpoved zvestobe do njega. O tem menda ni bilo oddvojenega mnenja.

Ta preusmeritev miselnosti naše svobodoumne akademske mladine je večjega pomena, kot se morda ona sama zaveda, ker pomeni ogromen korak naprej v življenjski afirmaciji naroda in v premostitvi onega usodnega razkola v njem, ki je v toliki meri slabil njegovo življenjsko silo.

Od samozadovoljne mrtvičnosti na delo.

Nič več tistega samozadovoljstva, ki slepo in nekritično sprejema komodne ideale starejše generacije naše tkzv. napredne inteligence, ampak resno, močno hotenje, z naporom iskanjem se dokopati do novih spoznanj, do novega zdravega, čistega odnosa do ljudstva in resno prizadevanje, usposobiti se za naloge, ki mladino čakajo.

Danes ne bo več mogoče onega dela naše akademske mladine, ki ga označujemo kot svobodoumnega, ker si hoče, stoječ sredi razvoja, svoj duhovni obraz v svobodi oblikovati, kratkomalo istiti s tisto politično smerjo v javnem življenju, ki jo smatramo v narodnem pogledu kot našo veliko bol in nesrečo, ne bo več mogoče našega narodnega vprašanja presojati zgolj s strankarskih vidikov in ga predstavljati kot obračunavanje med dvema po izročilu nasprotnima si taboroma.

Proč od vsakršne osamelosti.

Ta mladina si danes ne da več vsiljevati one umetne, neživljenjske ločitve duhov, ki bi jo morala nujno tirati v popolno osamljenost in nasprotstvo z narodom, ampak se živo zaveda nujnosti strnjene fronte v onih velikih vprašanjih, ki so odločilna za usodo celega naroda. Zato podaja svojo roko iskreno vsem tovarišem iz drugih taborov za skupen nastop, kjer je ta mogoč, potreben, nujen. Nobeno prizadevanje ne bo akademske mladine ločilo tam, kjer gre za vrednote, skupne in dragocene vsakomur, ki nima slovenstva samo na jeziku. Sama se pri tem dobro zaveda, kaj jo načelno druži in loči in odklanja zato varuštvo onih, ki skušajo ustvarjati in poglobljati prepade tam, kjer služi to vse prej kot narodnim in ljudskim koristim.

Delo za narod v zmislu demokratične misli.

Ta mladina si je prav dobro svesta, kaj je danes v narodnem pogledu naš glavni zahtevek, in je pripravljena v borbi zanj zastaviti svoje sile. Daleč proč pa je pri tem od vsakega narodnega šovinizma. Ven hoče iz tesnih mej in se široko razgledati po svetu, a koreniniti čim globlje v domači zemlji in domačem ljudstvu. Odločno odklanja oni nacionalizem, ki je posnetek nacionalizma imperi-

alističnih narodov, ki postavlja odnos med narodom in državo na glavo, ne loči več, kaj je v življenju naroda primarno in kaj sekundarno, in podreja organska življenjska načela organizacijskim. Ta nacionalizem ji predstavlja negacijo onih načel in idej, ki so priborila majhnim narodom svobodo, v katerih znamenju smo se tudi mi borili za svoj prostorček na soncu, doživeli svoj narodni preporod in propast onih sil, ki smo jim bili stoletja zasužnjeni. Nič je ne bo odvrgla profanacija teh idej kot plašč za druge namene. Nič je ne bo odvrgla profanacija teh idej od vere v njih zmogovito moč. Ona se čuti tu kot nositeljica izročila, ki so ga vstvarili najboljši, najidealnejši boreci za svobodo narodov in pravo, čisto demokracijo.

Svobodoumna mladina, ki se zbira danes v Triglavu, vrši v pravem pomenu zgodovinsko nalogo, ko z oplojenjem javnega življenja s svojimi idejami, s čiščenjem pojmov in obračunavanjem z ideologijami, ki so kot neživljenjske vedno silno slabile našo narodno odporno moč, ustvarja možnost za zbiranje sil in skupni nastop v dobi, kjer je ta nujnejše kot kdaj poprej. Naj se na tej poti ne da premotiti od nobenih ovir.

Dolžnost ljubljanske občine

V Vaši »Sloveniji« berem članek, k deli vsem mogočim našim prvim kulturno-gospodarskim zavodom dolžnost, da bi odrinili primeren delec svojega, pri narodu nabranega imetja zopet narodu nazaj v obliki volila za res splošne narodne in kulturne ustanove. Naj se tu dotaknem dolžnosti, ki postaja za našo Ljubljano kot glavno mesto Slovencev čedalje bolj kričeča potreba, to pa ne samo glede na stvar samo, temveč tudi glede na našo propagando med tujim svetom. Vsa mesta Evrope takšne velikosti kakor je Ljubljana, si prizadevajo, da podpro vsakogar, ki se bavi z raziskovanjem zgodovine in drugih znanstvenih vprašanj njihovih mest. In kdorkoli pride v ta mesta in pokaže v tem pogledu nekoliko zanimanja, mu prav radi postrežejo z darilom cele vrste tehtnih in okusno opremljenih znanstvenih del, da jih ponese s seboj v svojo domovino. Le naša Ljubljana ne kaže v tem pogledu nikakega napredka.

Pred par leti se je sicer res zgodilo, da je bil vendar počaščen s častnim meščanstvom tudi ljubljanski mestni zgodovinar. Obenem mu je bilo obljubljeno, da se izdajo njegovi za tisk pripravljeni rokopisi o Ljubljani. Ali od obljube še ni prišla stvar nikamor naprej. Da, to zanemarjanje gre celo tako daleč, da ne more omenjeni zgodovinar-častni meščan spraviti pod streho niti življenjepisa in bibliografije o največjem umrljem ljubljanskem zgodovinarju, profesorju Ivanu Vrhovcu.

Letos je minilo 30 let, odkar je Vrhovec ugrabila smrt in mu iztrgala iz rok pero, ki je bilo do zadnjega hipa posvečeno raziskovanju preteklosti ljubljanskega mesta. Muzejsko društvo za Slovenijo je te pokojnikove zasluge pravilno ocenilo in tudi sklenilo, da se ovekoveči njegov spomin. Hotelo je že za omenjeno obletnico prvič izdati zgoraj omenjeni Vrhovčev življenjepis s seznamom vseh njegovih deloma skritih, a toliko iskanih spisov, drugič pa postaviti v arkade ljubljanske mestne hiše njegov doprni kip. Ker pa za izvršitev teh namer gmotna sredstva društva niti najmanj ne bi zadoščala, se je odbor z ozirom na prej povedano postavil na čisto pravilno stališče, da ima v tej zadevi sveto dolžnost, da priskoči na pomoč, mestna občina ljubljanska. Društvo je že davno predložilo magistratu prošnjo in že večkrat posredovalo osebno pri odločujočih gospodih, vendar zadeva še danes ni rešena. Na ta način je le mesto krivo, da je bil določen rok obletnice Vrhovčeve smrti minil, ne da bi moglo muzejsko društvo izpolniti svojo obljubo. Upajmo, da se bodo zdaj, po tem članku čutili gospodje na magistratu toliko prizadeti, da bodo omogočili izvršiti muzejskemu društvu njegove dobro premišljene načrte v maju prihodnjega leta, ko bomo praznovali 80 let, odkar se je Ivan Vrhovec na ljubljanskih Poljanah rodil. Saj s tem bo ne samo olepšana naša mestna hiša, temveč bo silno pospešeno tudi nadaljnje delo na raziskovanju sive preteklosti našega mesta in metropole slovenske.

Prav te dni beremo, da je sklenila mestna občina povečati lepoto cerkve sv. Florijana in mičnost njene okolice po načrtih mojstra Plečnika. To je vse prav in lepo. Nobena ljubljanska cerkev ne zasluži naše nege v toliki meri kakor ta. Saj je nekdanj služila tako, kakor služi danes — Bogu bodi potoženo — mestna šupa, za shrambo mnogih ukiniteljnih spomenikov in jo je treba zaradi tega šteti v vrsto naših muzejev v najlepšem pomenu besede. Žalostno pa je pri tem, da hrani isti zgoraj omenjeni ljubljanski zgodovinar rokopis, ki bi nam vso izredno pisanost te zgodovinske cerkvice silno poživil in nas čvrsto zasidral v tla našega mesta, da ne bi viseli brez umevanja in sreča v zraku kakor kak aeroplan. Ta rokopis je bil namreč naročen pred več ko 15 leti in bi bil zagledal luč sveta, da ni izbruhnila vojna, naročnika pa pobrala smrt. Zdaj pa vprašamo: Ali spomin na tega moža, ki je bil preprost florjanski cerkovnik P. Lahajnar, med našimi številnimi občinskimi svetniki danes res ne more doživeti moč, ki bi bili vsaj približno

toliko »pismeni«, kakor je bil on? Izdaje te knjige vendar ne bi zahtevalo več nego par tisoč Din, ki pa bi se občini povračali materialno ali moralno z visokimi obrestmi vred.

Serijska knjig z naslovom »Ljubljana nekdanj in sedaj«, ki jo je mestna občina otvorila l. 1929, z Wester-Zmitkovim »Razgledom z ljub. grada«, naj se torej nadaljuje v vrsti A, ki naj bi obsegala znanstvene razprave, kakor tudi v vrsti B, kjer bi izhajali praktični vodniki, predvsem pa pogosto reambulirani plani našega mesta.

S trebuhom za kruhom

Po celem svetu so raztreseni naši ljudje.

»Slovenec« z dne 6. novembra t. l. je prinesel kar dva dopisa slovenskih — Afrikancev. Nedavno tega je objavil nek drugi list poročilo o Slovencih v Aziji. V Ameriki je Slovencev že od nekdanj veliko, ali prav tako jih ne manjka v najbolj oddaljenem kontinentu, v Avstraliji.

Čisto na kratko, prav po celem svetu so raztreseni naši ljudje. In še danes po večini nimajo drugih stikov z domovino, nego osebnih s sorodniki in znanci, če imajo namreč sploh kake stike. Pri tem seveda ne mislim omalovaževati velikega in naporenega dela posameznikov, da nekako obdrže zveze s temi našimi ljudmi in nekaterih šibkih človekoljubnih društev, ki se jim kar čudimo, koliko morejo napraviti s tako malimi sredstvi. Seveda za posameznika ni bilo mogoče in ne bo nikoli mogoče več, nego napraviti in vzdržati nekaj zvez, razen v malo verjetnem primeru, da bi se našel mecen, ki bi daroval nekaj milijonov v ta namen.

Bolje pa je, če na tega mecena ne računamo. Kajti tisti, ki imajo pri nas milijone, jih niso in jih bržbone tudi poslej ne bodo dajali za take namene.

Izselniki in domovina.

Slej ko prej bomo torej navezani sami nase in na pomoč javnosti. In danes se moramo zavedati bolj nego kedaj prej, koliko dobrih, mladih, vztrajnih, zdravih, pridnih, podjetnih ljudi nam požira leto za leto tujina, in če nam jih sploh vrača, nam jih vrača le prevečkrat stare, izmučene, bolehe. In tako doživljamo staro povest: domovina, ki ni mogla dati kruha mladim, zdravim, kruha namreč za delo, ga mora dajati starim, bolehnim — zastoj.

Ne mislimo začeti vzdihavati nad to našo domovino, kar je sicer že dalj časa prav posebno priljubljen motiv »kritičnih« duhov, samozvanih učnikov našega naroda. Čeprav mislimo, da bi se dalo tudi s temi sredstvi, ki jih imamo, napraviti marsikaj lepega, dobrega, in marsikaterega nesrečnika rešiti pogube. Toda pravični moramo in hočemo biti. In pravicoljubnost zahteva od nas priznanja, da ta domovina, izkoriščana in izrabljena, danes res ne bi mogla dati kruha vsem tistim ljudem, ki so odšli iz nje s trebuhom za kruhom, skratka, vsem svojim izselnikom.

Ali nekaj bi jim mogla dati vendarle. Dati bi jim mogla vodstvo, pokazati smoter in namen. In strniti bi morala vrste tistih, ki so že kakorkoli in kadarkoli usmerili svo korak v tuji, večinoma tako neprijazni svet. V svet, ki ne pričakuje srca in duha našega izseljenika, temveč samo njegovih rok in njegovega zdravega telesa, v tujino, ki ne išče človeka, ampak samo človeški material.

Osamljenost slovenskega izselnika.

Kajti veliko na slabšem je naš izselnik pred večino izselnikov drugih narodov. Razen v Zedinjenih državah ameriških, kjer se je vsaj nekoliko posrečilo, voditi jih in združevati, so po večinoma tako razpršeni in razbiti, da je vsaka trdna organizacija fizično nemogoča. Ker pa postane človek šele v družbi in po družbi človek, in ker je pač človek »zoon politikon«, družabno bitje, se mora naš izselnik nekako vendar nasloniti na tujca in prilagoditi novemu čisto različnemu miselnemu in npravnemu osredju. Le malo je tako prožnih ljudi, ki bi vsaj v zreli dobi prenesli tako prilikovanje brez škode zase, in sploh jih ni, ki bi ga prenesli brez škode za naš narod. V vsakem primeru pa je tak izselnik izguba: ali izguba za našo celokupnost, ki res ni tako velika, da bi lahko utrpela ljudi, ali izguba za človečanski vzor, ali pa izguba na obe strani. Ni treba ravno poudarjati, da je teh zadnjih izgub največ.

Česa nas uči slovensko izseljevanje.

Dvoje je razvidno iz povedanega in iz dosedanje zgodovine našega izselništva.

Prvič, da se naši ljudje izseljujejo in da se bodo izseljevali tudi še v bodoče, dokler bo prirast prebivalstva večji, nego prirast kapitala.

Drugič, da je vsak poziv, naj ostanejo naši ljudje doma, ne samo zastoj, dokler jim ta dom ne daje možnosti obstanka, ampak celo škodljiv, ker ljudi samo bega, jim jemlje vero tudi v dobromislečne besede in navsete in ker ima navsezadnje za posledico neko brezbržnost do domovine in domačih, brezbržnost, ki našega človeka samo po naglajeno prilikuje tujini.

In nazadnje tretjič, da je do danes tiščala naša javnost k tlom vsako misel, organizirati izseljeva-

nje po vidikih in načinih, ki bi jamčili ne samo za blaginjo vsakega posameznega izselnika, ampak ki bi ga obvarovali tudi pred npravnstvenim, socialnim in narodnim propadanjem.

Naša največja naloga.

Po vsem svetu so raztreseni naši ljudje. In danes, ko jih je zalotila ta velika stiska posamezne, raztepane, brez opore, brez bodreče besede, danes ko se morda zadnjič obračajo do domovine, ali še ni zaskelala nobenega samozadovoljnega rodoljubarja vest, da še ni dovolj, deklamirati izza polne sklode o domovini, ki ima kruha za vse, ampak da je lačnemu treba dati kruha, ali vsaj pokazati pot do njega.

Vprašanje naših izselnikov, to je danes naše največje vprašanje, je hkratu naše slovensko narodno in naše socialno vprašanje. Ko ga bomo reševali, bomo takoj videli, da sta obe vprašanji na zunaj eno, tako nerazdruženo sta zapleteni.

In tem hitreje in tem pravilneje ga bomo rešili, čimprej odpremo oči pred neutajljivo in nezamolčljivo resnico, da dosednji način »reševanja« tega vprašanja ni mogel biti nobeno »reševanje«, kajti ne samo, da v razdobju treh pokolenj ni prinesel nobene rešitve, ampak niti za korak nas ni približal k njej. Vrzimo torej v zgodovinsko ropotnico tisto navlako lepozvenečih public, predavanj od sitih rodoljubarjev, ki so se morale v svoji brezpomembnosti in praznini že zdavnaj zagabiti vsakemu poštemu in resnemu človeku. Pokažimo vrata ljudem, ki bi hoteli še kedaj na ta način upravičevati položaj, ki jim ga je dala bolj slučajnost političnih razmerij, nego lastna sposobnost, ali celo ljudska volja.

Po celem svetu trpe naši ljudje.

Iz Tabore ob Tanganjiki, torej iz kraja, ki leži na zapadni meji Tanganjiške dežele, skoraj v osrčju Afrike, svari slovenski izseljenik svoje rojake, naj se ne selijo v Vzhodno Afriko, kajti ne bi bilo dela zanje. Iz iste številke razbirmo, da je nemalo Slovencev v francoski tujski legiji, zlasti v Maroku, kjer izpostavljajo za majhen denar svoje življenje vedno znova smrtni nevarnosti. Iz severne Amerike prihajajo izselniki izmučeni in obubožani in večajo vojske brezposelnih v domovini. In v južni Ameriki hodijo slovenski brepposelni izselni raztrgani in razcapani od estancije do estancije, proseč dela, ki ga ne dobe.

Ali ni to dovolj?

KULTURA

Poslovilne besede

zastopnika slovenskih književnikov Frana
Albrehta ob grobu pisatelja
RADA MURNIKA.

Kakor po neki čudni, nedoumni zakonitosti je jela posegati smrt zadnje čase v vrste slovenskih književnikov. Nista se še pokrila z rušami grobova obeh mož, ki smo ju pred dnevi v tako nagli zaporednosti zagrebeli tu gori, že stojimo danes, prepadeni in presunjeni, ob tem grobu tretjega slovenskega pisatelja, ne najmanjšega v tej trojici, pač pa nedvomno največjega in najpretrajnejšega po svoji porazno strahotni življenjski tragiki. Da, kako kruto in prekruto se je poigrala usoda s človekom Radom Murnikom!

On, lahkoumen in veder duh, ves bister in boder, dovtipen in domiseln, zdrav in šegav, nepopačen in naturen, otroški skoraj in tako lahak, res, prelahak morda za ta težki svet, nam je prevredil in presončil toliko mračnih, tegobnih in neveselih ur s svojim klasično ulitim Grogo, ki ni izmišljen po kakem mrtvem, neživljenjskem kalupu, marveč stoji še danes pred nami živ, kakor da ga je izklesala tvorna in sočna natura sama — nas pozabaval s svojimi kratkočasnimi Navihanci, s svojimi podlistki, se nam pošalil s svojo Jaro gospodo ter nas povedel Na Bledu in v svojih Lovskih bajkah v nesmrtno carstvo prirode. Da, Rado Murnik, ki je nosil v svojem sreč takšne zaklade zdrave, osrečujoče veselosti, je imel na dnu tudi varno in neporušljivo podstavo za to svojo veselost; in ta podstava je: priroda. Priroda, prirodnost — to je bil njegov element, iz katerega je črpal svoje sile, bajlil svoje »junake« in historije, ostril svoje želo. Pa dasi to želo ni ubijalo do smrti, do zadnjih globin — saj je bil pokojnik veliko premehek za to —, je vendarle pikalo in ranilo povsod, kjer je pokojnikov prirodni instinkt opazil kaj nenaturnega, popačenega, izmaččenega ali nepristnega — pa bodisi v literaturi ali v šoli, v družbi ali pa v javnosti. In prav njega, tako vedrega in lahkotnega, tako v duši zdravega in zdravega ljubečega, je prišlo življenje s tolikani brezčutnostjo, s tolikšno trinoško krutostjo, kakor morda nikogar njegovih prednikov iz pisateljskega rodu — tako, da on, odlični slovenski pisatelj, ni umrl na svojih pisateljskih lavorikah, temveč na trnjevi postelji siromaka. Pred to tragiko človeka-pisatelja, pred to tragiko naroda, čigar

vredni delavci umirajo na tak način, mora zane-meti človeku sree od bolečine.

Rado Murnik, s svojim prešernim humorjem, z zdravim dovtipom, s svojo duhovito šalo si nam osončil mnogo naših neveselih ur — hvala Ti za to! Dasi je moralo Tvoje pero dolgo vrsto let počivati, vendar vsi živo in trpko občutimo, da nam je nastala za Tabo velika in prebridka vrzel. A kakor je malo solnce in malo vedrine pri nas v teh mrkih, brezdušnih novembrskih dneh, vemo vsi, da sonce in vedrost vendarle nista umrla. Nesmrtna sta oba. In kakor živita in bosta živela v Tvojih delih, Rado Murnik, prav tako bo spet v slovensko knjigo posijalo sonce, sinil zlati smeh. V tem veselem upanju, ki nam je hkratu Tvoja oporoka, se razstajamo od Tebe, Rado Murnik. Zbogom, slava Tvojemu delu!

(Te spominske besede priobčujemo zato, ker so jih vsi »najboljše informirani« ljubljanski dnevniki hoté ali nehoté zamolčali. Pričajo nam, da so se pisateljevi literarni tovariši povsem primerno poslovlili od svojega pokojnega druga, česar ni moči trditi ne o ljubljanskem kulturnem občinstvu, ne o pokojnikovih časnikarskih tovariših.)

† Rado Murnik

Murnik je bil slovenski humorist, za satirikom Aleševcem prvi po času za njim in poleg Fr. Milčinskega, ki se je oglasil za Murnikom, tudi edini humorist, ki je napisal vrsto knjig. Bil je pisatelj po poklicu, še iz dobe neposredno pred Ivanom Cankarjem, čigar krog se Murnika ni dotikal ne idejno, ne osebno, ni se ga pa tudi ne naturalizem. Murnik je bil Ljubljančan skozi in skozi, sin ljubljanskega meščana, rojen je bil v Ljubljani 31. julija 1870. Študiral je medicino. Šele 25 let star je napisal roman »Groga in drugi«. Izdal je knjige »Navihanci«, »Jari junaki«, »Lovski bajke in povesti« itd. V letih 1911 do 1913 je spisal zgodovinski roman iz turških časov »Hči grofa Blagaja«. Bil je sodelavec »Ljubljanskega Zvona«, obeh tedanjih ljubljanskih dnevnikov, »Kurenta«. Urejeval je tudi satirični list »Oso«. Nekaj njegovih humoresk sta priobčila v nemščini dunajska »Neue Freie Presse« in praška »Politika«. Rado Murnik je bil v svojem bistvu mehka lirična duša, njegov humor, ki je bil svež, je bil rojen iz sentimentalnosti. Najboljše in najmočnejše njegovo delo je roman »Groga in drugi«, delo njegove mladosti: lep, svetel, čist humor, z nežnimi, pesniškimi opisi gorenske krajine in domačnostnega razpoloženja. Murnik je bil pisatelj, ki je polagal veliko važnost na čist slovenski jezik. Študiral je jezik tudi po slovnica in slovarjih, vse bolj kot drugi naši pisatelji. Pilil je svoje spise jezikovno in je iskal vedno pravega slovenskega izraza. Otroško vedrino mu je strlo življenje. Umaknil se je že pred dolgimi leti ter se naravnost skril, zadnja leta je bil prikovan v trpljenju na bolniško posteljo. Umril je v ljubljanskem mestnem zavetišču v nedeljo 6. novembra t. l. ob 3. uri zjutraj.

Mentor

Dijaški list, 20. leto.

Vsebinska III. št.

Janko Mlakar: Spomini. Ivo Brnčič: Kvarner (pesem). Stanko Poderžaj: Mavricij. I. Dolenc: Na gori kralja Matjaža. Mojmir Gorjanski: Blodnje v temnicah (pesem). St. Petelin: Marširala legija koroška. Fr. Grafenauer: Iz zemlje kraljeviča Marka. Dluhoš: Jesen (pesem). Ernst Eckstein: Obisk v karcerju. Mojmir Gorjanski: Jesen v polju (pesem). Obzornik.

OPAZOVALEC

Mirovne pogodbe ne trajajo večno

Tako je rekel Mussolini Madžarom, ki so mu prinesli poklonitveno pismo z dvema milijonoma podpisov. Prav zares, ne trajajo večno, to vemo tudi mi. In tudi tista mirovna pogodba, ki je odtrgala proti vsem zgodovinskim, naravnim in npravnim zakonom tretjino našega naroda od nas, ki je to tretjino izrezala iz našega živega narodnega telesa, ne bo trajala večno. Narobe, prav čisto malo časa bo trajala!

Dobro je, če to pomnimo in če se hkratu — na to pripravljamo...

Popravek.

Naslov sestavka na tretji strani v prvem stolpcu spodaj beri pravilno: »Socializem s prilastkom«, namesto »Socializem s prirastkom«.

DEJSTVA IN DOGODKI

Zbor mladega »Triglava«

Kaotična razrvanost na duhovnem, kritičnost in nujnost preobrazbe na socialnem in gospodarskem polju označujejo našo dobo. O teh problemih, ki življensko zadevajo tudi slovenski narod, se je

hotela akademska mladina, zbrana v J. A. D. »Triglavu«, pogovoriti, iskreno in odkrito, s predstavniki našega kulturnega življenja na svojem »zboru«; tega je priredila preteklo soboto in nedeljo v beli unionski dvorani. Že dolgo smo pogrešali foruma, kjer bi se lahko svobodno pomenili o problemih, težavah in boleh svojega naroda in svoje dobe. Zato je pozdraviti to akcijo mladine, zlasti še v današnji dobi, ko se zdi, da je splošno mrtvilo in obča otopelost zajela tudi njo. Ako bo znalo akademsko društvo »Triglav«, ki se je razvilo iz skromnega, družabnega krožka v krog resne, potrebam slovenskega naroda odgovarjajoče idejne usmeritve, še nadalje ohraniti značaj svobodne, nezavisne tribune, bo v polni meri upravičilo svoj obstoj in uresničilo nade, ki jih stavi nanj naša javnost.

Zbor je bil zamišljen kot cikel 5 predavanj. Dvoje referentov je moralo iz tehničnih in drugih nepredvidenih vzrokov odpasti. Vršila so se le predavanja Josipa Vidmarja o etosu slovenstva, dr. Stanka Lebna o narodni vzgoji in dr. Frana Zwitterja o odnosu individija do družbe. Ker bomo o posameznih referatih, ki so načeli in skušali rešiti toliko perečih vprašanj, prinesli daljša in izčrpnjša poročila, se hočemo danes omejiti zgolj na nekaj splošnih, informativnih opazk.

V uvodnih besedah je Joža Vilfan pojasnil, zakaj mladi Triglav prireja ta predavanja odličnih slovenskih kulturnih delavcev in daje sestanku svoje ime. J. A. D. Triglav se ni nikdar vezal na strankarske formacije. Vedno je bil svobodno zbirališče akademske mladine, ki si je iskala svojih poti.

Josip Vidmar je skušal doumeti bistvo slovenstva po metodi Immanuela Kanta, zagovornika narodne strpnosti, ki je v svojem delu o lepoti in veličasti (Beobachtungen über das Gefühl des Schönen u. des Erhabenen) orisal na podlagi odnosov glavnih evropskih narodov, štirih osnovnih kategorij človeškega življenja (lepota, religioznost, čast in ljubezen) bistvo njihovega narodnega značaja. Doseženi rezultat je predavatelja le delno zadovoljil. Zato je skušal popolnoma svojiski poiskati načina, kako priti do slovenskega narodnega bistva in ga v vsem udejstvovanju uveljaviti. Našel je ta način v svobodoumnem življenju. Iz takega pojmovanja nalaga g. predavatelj slovenskemu svobodoumnemu razumništvu še posebno važno nalogo o razvoju individualnosti slovenskega naroda.

O narodni vzgoji je govoril dr. Stanko Leben. Povdaril je osnovno razliko med vzgojnim idealom predvojne in povojne dobe. Težnje naše šolske politike pred razsulum bivše avstrijske monarhije so šle zlasti za tem, da se uvede v vse naše šole slovenski učni jezik. Drugih, izrazito vzgojnih ciljev, naša vzgojno-politična stremjenja polpreteklosti niso poznala. To našo osnovno zahtevo je uresničil prevrat. Vendar nam to ne more in ne sme zadostiti. Vsa naša šolska in vzgojna politika mora stremeti za konkretnim, iz bistva našega naroda izhajajočim smotrom, da nam ob dvigu splošnega kulturnega nivoja širokih plasti, vzgoji vrsto voditeljev, ki bo čutila z narodom.

Dr. Fran Zwitter je na osnovi analize velikih izprememb v gospodarskem ustroju ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja (odprava zemljiškega gospodstva, mestnega režima s cehovstvom in merkantilizma) našel posebno filozofijo liberalizma, katerega karakterizirajo egoizem, svobodna konkurenca in nevmešavanje države. Ugotovil je krizo današnjega sveta, ki se najbolj občutno izraža v ekonomski krizi. Ta kriza pa ni konjunkturalna, temveč strukturnega značaja. Vzroka ji je iskati v dejstvu, da so v liberalni sistem všli neliberalni elementi (državna arbitraž, drž. iniciativa itd.), nujni radi nove dobe in obenem potrebno dopolnilo k prvotnim napakam liberalizma. Toda to ne pomenja, da bo svet našel rešitev v kolektivizmu, kajti če je bil individualizem v liberalizmu napačno formuliran, ne sledi še iz tega, da je individualizem sam po sebi zgrešen.

O vseh predavanjih se je vršila živahna debata, v katero so poleg predavateljev in mladine posegali tu diostali mnogoštevilni predstavniki našega kulturnega življenja.

A. Ž.

O dveh zanimivih sodbah

poroča »Slovenec«.

Antona Bončarja obtožuje državni tožilec, da je na javnem shodu 16. maja v Hrastju ščeval ljudi proti navzočemu županu Jerneju Bohincu, češ naj kričijo: »Dol s prisilnim županom!« Nekateri so ga poslušali in res tako vpili. S tem je pa smešil naredbo banske uprave.

Obtoženec se je branil pri razpravi dne 5. t. m. pred ljubljanskim deželnim sodiščem, da to ni res in da ni nič kričal. Ker tudi priče niso vedele nič določenega povedati, je bil obtoženec oproščen.

Župnika Valentina Brtonelja iz Železnikov pa obtožuje državni tožilec, da je skušal vzbuditi nerazpoloženje proti viteški državni napravi »Sokolu«. In sicer da je rekel Mihi in Valentinu Šmidu, ki sta pristopila k obhajilu, po izvršenem obredu, naj ne hodita k obhajilu s sokolskim znakom.

Obtoženec se brani, da je to sicer rekel, pa na miren in dobrohoten način; in da tega nihče ni

mogel slišati. Večina prič je potrdila zagovor, le Miha Šmid je trdil, da so bile besede glasno izgovorjene. Sodišče je na to obsodilo obtoženca na sedem dni zapora in 100 Din kazni, vse pogojno na dve leti.

V obeh primerih sta prijavitelja prizivala, v prvem od strani tožilca, v drugem od obtoženca.

GOSPODARSTVO

Bolniške takse

V državni bolnici v Ljubljani plačajo uradniki razliko med II. in III. razredom, a poleg tega še zdravila in operacije, dočim je to v III. razredu prosto. Pri današnjem položaju državnega uradništva bi se mu morala nuditi vsa zdravniška oskrba proti znižani ceni, oziroma tako, kakor je to uvedeno za ubožnejše ljudi. Bogat človek si lahko poišče zdravniške pomoči v sanatorijih; javne bolnice so v prvi vrsti za manj imovite, kamor spada tudi državni uradnik.

Še o krošnjarijih

O krošnjarijih smo v našem listu že pisali. Pokazali smo zlasti na dejansko škodljivost, če ne naravnost nemoralnost tega sloja, kajti ne samo, da oškodujejo trgovca, ki mora imeti ob nedeljah in praznikih zaprto trgovino, med tem ko delajo v istem času krošnjariji po gostlinah in cestah vprav najboljše kupčije. Povdarjali in kazali smo posebej na okolnost, da zavajajo zlasti dalmatinski krošnjariji ljudi, razigrane od alkohola, da kupujejo ne samo slabe, ampak po navadi tudi čisto nepotrebne predmete. Dostikrat kupijo ljudje samo zato, da se takih ljudi otresejo, kajti njihova vsiljivost je že več kot nadležna.

Toda izrecno smo pri vsem tem opozarjali, naj se loči med domačimi krošnjariji, ki prodajajo doma izdelano blago, in med dalmatinskimi, ki ga najdeš in srečaš z njegovim zanikarnim blagom povsod, pa že prav povsod.

Kajti, če je kaj resnica, je resnično to, da ti dalmatinski krošnjariji ne izpolnjujejo prav nobene potrebne opravila v našem narodnogospodarskem ustroju. Že s tega stališča je treba gledati, da se krošnjarstvo sploh odpravi, kajti sloj ali stan, ki ni uvrščen v socialni organizem narodov, je odveč, je samo še zajedavec, in zajedavca je treba prav tako na narodnem kakor na človeškem organizmu odpraviti, sicer se zaje v telo in ga slabi.

»Trgovski list« z dne 8. novembra je priobčil daljši sestavek proti krošnjarstvu. Zanimive so nekatere ugotovitve, ki naša izvajanja samo izpopolnjujejo. Zanimiva je zlasti ugotovitev, da je sicer krošnjarenje omejeno po času in kraju, da pa se za take naredbe noben krošnjar ne zmeni.

V korist našega konsumenta nič manj, kakor v korist naše poštene trgovine, zlasti pa, da ne pride ves naš gospodarski promet na slab glas in da se povrne zaupanje v poštenost in zanesljivost vseh, ki so poštene in zanesljivi — zaradi vsega tega želimo, da bi imel uspeh boj slovenskega trgovanja proti krošnjarstvu.

Somišljeniki in simpatizerji!

Željo imate glede spopolnitve lista? Priznavate potrebo njegovega obstoja, le predstavljali ste si ga drugačnega, reprezentativnejšega! Omogočite dvig lista z rednim plačevanjem naročnine in z nabiranjem naročnikov-plačnikov!

SLOVSTVO

D. S. Merezkovskij:

Napoleon

(Nadaljevanje.)

Boj se je začel ob štirih zjutraj, a ob enajstih je bila francoska stvar že obupno slaba: levo krilo je bilo obhorojeno in skoro razbito; središče, kjer je stal Bonaparte, se je še držalo, toda videti je bilo, zdaj — zdaj bo predrto. V tem trenutku je prispela kakor izpod zemlje peta, najmočnejša avstrijska kolona; priplezala je po strmih skalah iz ozke soteske — prepada Incanale in se vrgla v boj na desnem krilu, vse podirajoč pred seboj.

Takrat je Bonaparte izprevidel, da je obkoljen in da je njegov pogin skoro neizbežen. Pet in štirideset tisoč Avstrijcev je zgrabilo z obeh kril sedemnajsttisočno francosko vojsko in jo stisnilo, kakor z železnimi kleščami. Če bi se bilo v tem trenutku na njegovem obrazu kaj izpremenilo, če bi bilo kaj zadržalo — zadržalo bi bilo vse tudi na bojišču in pobegnili; toda njegovo lice je bilo mirno, kakor lice človeka, ki razrešuje matematično nalogo. Vedel je, da je ni mogoče razrešiti, pa jo je vendar razreševal; verjel je v abotno, kakor v razumno; verjel je v čudež tam, kjer čudežev ni — v matematiki. In ko so videli vojščaki njegovo lice, so tudi verjeli v čudež, — in zgodil se je: peta avstrijska kolona je bila vržena nazaj, v prepad Incanale, in zvečer je bilo vse končano, sovražnik razbit. Bonaparte pa ne bi bil mogel povedati in tudi spomniti se ne bi bil mogel, kaj ga je to stalo, in kako da ni izgubil pameti tega strašnega dne.

Izenada, prav pred koncem boja, je prišla še bolj strašna vest: avstrijski general Provera gre nad Mantuo; Mantua bo znova zavzeta, Mantua — ključ do vse Italije; in zastoj je Arcole, in sveta kri Muirona — piškav oreh, in rivolski čudež ni čudež, temveč navadna abotnost: matematika je zase vendar obveljala!

Kaj pa Bonaparte? Ali se še vedno ni spremenil v obraz? Ne, spremenil se je: zakričal je, kakor blazen: »V Mantuo, vojščaki, v Mantuo!« Ali, morda, se je samo delal blaznega, in še vedno je brezumno-mirno razreševal pošastno enačbo, sedaj pa ne več s petimi, temveč z nedoločnim številom neznank.

»V Mantuo!« je kričal prav tisti 32. polbrigadi, ki je pravkar, ponoči, prišla v brzem pohodu iz Verone; ne da bi izgubila duha, se je vrgla v boj in bila tako, da je ves dan kakor na lasu vse zaviselo od nje; prav tisti polbrigadi, iz katere mu je otodi zaklical grenadir: »Slave hočeš, general? No, torej, mi ti jo...! Nous t'en f... de la gloire!«²⁴

»V Mantuo! V Mantuo!« je odgovorila 32. ta, tudi kakor blazna.

Od Rivolija do Mantue je trideset milj. Če so hoteli priti pravočasno, so morali iti, teči, vso noč, ves dan, in zopet ne izgubiti duha, vreči se v boj, in biti se šest tisoč proti šestnajstim, in zmagati. In prišli so, in bili so se, in zmagali so, pod Favorito.

»Rimske legije,« je pisal Bonaparte direktoriju, »so prehodile baje po štiri in dvajset milj na dan, a naše polbrigade jih prehodijo po trideset, vmes pa se bijejo.«²⁵

»Kaj pomeni Favorita? Pomeni: dva in dvajset tisoč ujetnikov; vsa artilerija, ves pretež je plen zmagovalca; Mantua zapuščena od Avstrijcev, in vsa Tirolska, in vsa Italija; sedemdesetletni feldmaršal Wurmser, utelešena hrabrost, duša avstrijskega cesarstva, Bonapartu pod nogami; italijanska vojna je končana, in Favorita — zvezda Napoleonove sreče na nebu — je kakor večni demant.

Kaj je nam Favorita? Glej, težko je pomisliti nanjo brez solz navdušenja — toda pred čim? Morda je bolje, da ne govorimo o tem; toda dobro je za nas vse, da je to bilo.

Končana je italijanska vojna, toda ta konec je šele začetek. »Vojščaki! Ničesar še niste naredili, v primeri s tem, kar vam še ostaja, da naredite!« — Mnogo je še brzih pohodov, ki jih niste prehodili, mnogo nepremaganih sovražnikov, neutrganih lavorik, nemaščevanih žalitev. Vojščaki, naprejš!«²⁶

Kje in kdaj se ustavi? Nikdar nikjer. Povede jih do kraja zemlje, do konca sveta, in dalje v brezkončnost. Vsi se bodo vzdignili z njim, kakor Osijanove sence, gnane od vetra mimo meseca, pošastni oblaki; vseh kosti bodo ležale v žgočem pesku piramid ali v snežnih zametih Berezine; vsi bodo žrtve, kakor on. »Nesrečnik! Obžalujem te: tebi podobni te bodo zavidali, pa boš med njimi najbolj pomilovanjen vreden. — Geniji so meteorji, ki morajo zgoreti, da razsvetlujejo svoj vek.«

»Pri kraju so Napoleonovi junaški dnevi,« dovršuje Stendhal svojo povest o italijanski vojni.²⁷ Ne, niso pri kraju; junaški v Napoleonovem življenju se konča šele z življenjem samim, toda postane drugačno. Ne bo več tega nepretrganega čuda poleta, te jutranje svežosti, te hudo-urne kupe pomladanskih neviht, in Osijanove otožnosti, skoro nezemeljske, in žrtvene čistine; višji bo polet, bolj živožarno poldne, strašnejša nevihta, bolj kraljevski škrlat zatona, sveteljša zvezdna skrivnost noči, in žrtev bo bolj žrtvena — toda tega ne bo nikoli več.

17. oktobra 1797. leta je bil podpisan mir v Campo Formiu, in 5. decembra se je Bonaparte vrnil v Pariz. Direktorij ga je sprejel z javnim navdušenjem in skrito zavistjo; male je zmanjševal veliki. »Zastrupe ga!« so začeli govoriti po Parizu, spominjaje se nenadne smrti generala Hoche-a.²⁸

²⁴ Ségur, I. 317.

²⁵ Ibid., I. 323.

²⁶ Lacour-Gayet, 33.

²⁷ Stendhal, 279.

²⁸ Ibid., 280.

Ko je Bonaparte na obedu pri direktorjih v Luxembourgem dvorcu, čaka, predno pokuša sam vina in jedi, da pokušajo gostitelji, in ti se smehljajo: krogel se ni bal — ali se je ustrašil strupa? In že prhuta lahek smehljaj nad vsem Parizom in skruni junakovo slavo.

»Kaj mislite, da jaz tu zmagujem, da bi poveljeval avtokrate direktorija ali osnoval republiko?« piše še iz Italije. »Ne, Francija potrebuje vodnika, a ne blebetavih ideologov... Toda ura še ni prišla, hruška še ni dozorela.«²⁹

Med tem pa mu je tesno in zagatno v Parizu. »Pariz me duši, kakor svinčen plašč!« »Svoboden polet v prostranstvu, to je potrebno takih krilom. Tukaj umre; mora proč od tod.«³⁰ Kam, to ve — pomni.

Malo da ne v prvih dneh revolucije se je začel dvoboj Anglije s Francijo, starega reda z novim, za svetovno oblast. »Duh svobode, ki je postavil republiko že od njene rojstva na čelo Evrope, hoče, da zavlada Francija nad morji in najbolj daljnimi deželami,« pravi Bonaparte v pozivu na Vzhodno vojsko.³¹

Videti je, da so načrt vojnega pohoda v Anglijo razmotrivali že v Odboru za javno blaginjo; od njega ga je podedoval direktorij. »Če osredotočimo vso svojo dejavnost na brodovje, razdenemo Anglijo, in vsa Evropa bo pod našimi nogami,« je pisal Bonaparte prav na dan campoforzijskega mira.³² Ko pa je bil imenovan za glavnega zapovednika pristajne vojske, je mislil že na nekaj drugega.

»Samo pogledam na sever in če se tam, kakor vidim že naprej, ne da nič začeti, postane naša Angleška vojska Vzhodna.« — »Krtina je ta vaša Evropa! Velike države se osnavljajo in velike revolucije se uresničujejo samo na Vzhodu, kjer živi šest sto milijonov ljudi.«³³

Čez Egipet v Indijo, da bi tam prizadejal smrtni udarec svetovnemu gospostvu Anglije, to je velikanski načrt Bonapartov, »brezumna himera, ki je nastala v bolnih možganih«. Ali čim bolj brezumna je, tem boljše za direktorij: »Naj le gre na Vzhod; tam si zlomi vrat!«

19. maja 1798. leta je Bonaparte odrinil iz Toulona na fregati »Orient«, opremljen s sto in dvajsetimi topovi, na čelu brodovja iz osem in štirideset vojni in dve sto in osemdeset prevoznih ladij, z osem in trideset tisočno vojsko, ter je krenil čez Malto v Egipet.

Vedel — pomnil je, da mora, kakor sonce vziti na Vzhodu.

II.

Egipet.

1798—1799.

»Vse verjetnosti so bile proti nam, a za nas niti ena. Z lahkim srcem smo šli v skoraj gotovi pogin. Priznati je treba, da je bila igra brezumna, in da bi je ne mogel opravičiti niti uspeh,« se spominja udeleženec egiptovskega pohoda general Marmont.¹

Angleško brodovje admirala Nelsona je stražilo Toulon. Brodovje ni igla: če bi se mu tudi posrečilo, na čudežen način priti iz pristanišča, kako da ne bi mogel opaziti Nelson na odkritem morju, na poldrugomesečnem potu iz Toulona v Aleksandrijo to, na sedem kilometrov raztegnjeno, plavajoče mesto. In dovolj bi mu bilo, zapaziti ga, da bi ga uničil.

In glej, tisoči ljudi, zaupajoči v srečno zvezdo Bonapartovo, stavijo v tej »blazni igri« na kocko svojo usodo, življenje, čast — vse, kar imajo; in to niso samo ljudje pojmovnega mišljenja, člani Instituta, kakor kemik Berthollet, fizik Monge, starinoslovec Denon, ki so morda že deloma poznali novo teorijo verjetnosti svojega tovariša Laplace-a; ampak tudi trezni, izkušeni možje, ki vobče ne počenjajo »blaznosti«.

»Vidiš li tega moža?« je rekel med vožnjo bankir Collet generalu Junotu. »Če bi se mu zazdelo potrebno, bi dal vsakega izmed nas vreči čez krov; in navsezadnje bi se še sami vrgli v vodo, da mu ustrezemo!«²

Takoj pri izhodu iz pristanišča se začneja »brezumna igra«: stava za stavo, dobiček za dobiček, v geometričnem postopovanju čudovitosti. Če bi to ne bila zgodovina, bi tega nihče ne verjel, kakor ne verjamemo v čarodejne pravljice.

Prav tisti dan, uro, minuto, kakor je treba, odžene severnovzhodni mistral, prava burja, angleško brodovje daleč od brega, razprši ga po morju in poškoduje ladje tako, da jih je treba popravljati dober teden. Ko pa se vrne pred Toulon, je minulo že dvanaest dni, kar je Bonaparte odrinil odtod. Nelson je pravilno zadel, da gre v smeri proti otoku Malti, in se žene za njim, da dohiti in gre mimo, ne da bi ga opazil: prav kakor da so Nereide, tovarišice Napoleonove zvezde, zakalile daljnogledna stekla Angležev z morskimi meglami.

Malta se poda Francozom v devetih dneh, skoro brez odpora. Med tem časom gre Nelson, ki je zopet pravilno uganil Bonapartovo pot, proti Aleksandriji; ko ga ne najde tudi tam, nadaljuje pot proti Siriji; če bi bil ostal samo še dan v Aleksandriji, bi bil gotovo ujel francosko brodovje: z jambora prednje fregate, ki jo je poslal Bonaparte zaradi poizvedovanja, se je lahko videlo angleško brodovje, ki je pravkar odrinilo na morje. In potem je lovil Nelson ves mesec za izginulim pošastnim brodovjem, in v tem mesecu zavzamejo Francozi Egipet.

²⁹ Lacour-Gayet, 46.

³⁰ Abrantès, I. 15.

³¹ Lacour-Gayet, 55.

³² Ibid., 51.

³³ Bourrienne, I. 230.

¹ Marmont, I. 356.

² Vandal, Avènement de Bonaparte, I. 283.